

Torghandlaren i Stockholm

Jesper Fundberg

Malmö högskola

SE 206 06 Malmö

jesper.fundberg@lut.mah.se

Abstract:

This article is based on fieldwork carried out among men working in a food and vegetable market in Stockholm. The focus is on oral and bodily practices in the market. My theoretical tools for the interpretations come from gender and post-colonial studies. Keywords are masculinities, practices, positions and situations. I have worked with and interviewed men to get their view of their encounters with people at the market. The examples in the article focus on male strategies and practices. The purpose of this study is to investigate how concepts such as gender, ethnicity, "white" and "black" masculinity are used and become relevant in these encounters.

Nøkkelord:
masculinities
practises
positions
situations
encounters

Vad innebär det att vara man med migrationsfarenhet i dagens Sverige? Det går naturligtvis inte att ge ett enda svar på den frågan. Men man kan börja med *något* svar. Denna artikel problematiserar manlig identitet i relation till etnicitet utifrån fältarbete på en torghandel i Stockholm där en av männen, här kallad Hakan, står i centrum.¹ Men det handlar framförallt om Sverige i början av 2000-talet speglat genom en ung mans perspektiv. Han ser och erfår det svenska samhället från en tillfällig uppställd pall på Hötorget i centrala Stockholm.

Hakan och jag har arbetat ihop i sex månader. Vi har sålt frukt och grönsaker på ett av Stockholms mest kända torg, Hötorget. Hakan är två år yngre än mig. Han är född i ett mindre samhälle i centrala Turkiet. Jag har vuxit upp i en bruksort och en industristad, tio mil från Stockholm. Det är mycket som skiljer oss åt när det gäller utbildning, livsstil, boende och yrke.

Men under tiden på torget finner vi några gemensamma intressen och synsätt. Vi har liknande humor och pratar gärna om fotboll. Som i alla fältarbeten är det alltid någon eller några som man kommer närmare, har mer kontakt med och helt enkelt gillar. Hakan och jag har trevligt tillsammans på torget. Men våra förutsättningar för att stå där sida vid sida är olika. Jag är forskare som fältarbetar på torget en kortare tid, medan Hakan försörjer sig på att kunderna vill köpa hans varor. Detta har han gjort de senaste tre åren. Utifrån samtal vi fört och situationer som uppstått både mellan oss, och med andra torghandlare och kunder kommer jag att beskriva den position vi hade bakom varustånden. Samtidigt hade vi, märkte både han och jag, olika tolkningar och perspektiv kring vad som "egentligen" hände. Syftet med texten är att utifrån beskrivningar av muntlig och kroppslig praktik på en torghandel i Stockholm problematisera begrepp som maskuli-

Hakans perspektiv från pallen är inifrån och ovanifrån. Foto: Jesper Fundberg

nitet och kultur som teoretiska verktyg för att förstå inkluderings- och exkluderingsprocesser i samhället.

Varför titeln "Torghandlaren i Stockholm"? För några år sedan skrev den norska författaren och journalisten Åsne Seierstad boken *Bokhandlaren i Kabul* (2002). Debatten om boken efteråt var intensiv och bitvis hetsig. Bokhandlaren, Sultan Khan, kom till Europa efter att boken släppts och hotade att stämma Åsne för det hon skrivit. Han menade att hon använt hans gästfrihet för att svärta ner honom och hans familj. I svenska medier fanns det några som menade att hon varit modig att skriva kritiskt om manligt och kvinnligt i det starkt religiösa och muslimska Afghanistan medan andra menade att hon hittat på det mesta och projicerade sina egna fördomar på dem hon träffat i Kabul. Vad man än tycker om boken så ställer debatten om den flera intressanta frågor om fältarbete och de relationer som uppstår; möjligheter och skyl-

digheter när man skildrar människor som lever ett liv som tycks vara (mycket) annorlunda än det egna. Dessutom blev det uppenbart för många i Västvärlden, om inte förr, att det inte längre är möjligt att åka till "tredje världen", skildra människors liv och sedan åka "hem" okommenterad. Människor i "tredje världen" kommenterar berättelserna, antingen för att de redan befinner sig i Väst eller så reser de efter författaren/forskaren.² Detta är en del av den postkoloniala kritiken och (ny-) ordningen. Dessa frågor bar jag med mig under tiden på Hötorget. Hur balanserar man skildringar av människor och möten? Jag kom ju att delvis dela perspektiv med männen på torget vars liv verkade annorlunda än mitt eget. Dessutom mötte jag de kunder vars liv kanske mer påminde om det egna. För en kort period var jag också en torg-handlare i Stockholm. Min ansats för att skriva om maskulinitet och kultur är det postkoloniala perspektivet. Om Hakan

kom att representera "svart" maskulinitet i mina ögon så blev jag snart varse att jag kom att representera "vit" maskulinitet från hans horisont. Våra olika etniska- och klassmässiga bakgrunder var en källa för både sarkastisk humor och missförstånd. Men fanns det inga sprickor i uppdelningen av "svart" och "vit" maskulinitet? Ett nära etnografiskt arbete brukar nyansera bilden av till synes vattentäta kategorier.

Maskulinitet och kultur

Hakan och jag har båda bruna ögon, mörkt hår, ungefär samma längd och kroppsbyggnad. Det finns alltså inga större fysiska skillnader för att tala om "svart" och "vit" maskulinitet. Det handlar snarare om våra skilda kulturella och sociala villkor och positioner. Min utgångspunkt är att betrakta vithet och svarthet som olika positioner i maktrelationer (Dyer 1997). "Vit" maskulinitet kan sägas representera normalitet, utgångspunkt och inte minst tolkningsföreträdet: positionen att beskriva, att tolka och att förklara. "Vita" ser på "svarta", "vita" berättar om "svarta" och så vidare. Det är vithetens privilegierade position. I följande text är min ambition att tolka praktikerna på torget i relation till "vit" och "svart" maskulinitet. Försäljning av grönsaker och frukt, samtal mellan handlare och kunder, skämt mellan mig och Hakan sätts på så sätt in i en diskussion om makt, positioner och villkor. Vem och vilka har tolkningsföreträde gällande praktiker på torget? Hur omfattande är detta tolkningsföreträde? Vilka konsekvenser har praktikerna på torget för livet utanför detsamma?

Det som intresserar mig är hur relationer mellan positioner och deras inbördes beroendeförhållande tar sig uttryck på torget. Franz Fanon skriver att: "Den svarta människan måste inte bara vara svart, hon

måste vara det i förhållande till den vita människan" (Fanon 1997:107). Det handlar alltså om stereotypiernas makt och vilka förväntningar som ryms i de olika möten som sker på torget. I den väv av olika föreställningar kring kön, etnicitet och klass bland handlare och kunder riktas fokus mot hur dessa föreställningar uttrycks, vilka effekter de får och vad för sammanhang de befinner sig i.

Hötorget är en arbetsplats. Den etniska differentieringen på den svenska arbetsmarknaden är väl känd (Hertzberg 2003, Kamali 2006). Mycket lite tycks ha hänt vid jämförelsen av vad Paul Willis skriver i Fostran till lönearbete i 1970-talets England:

Mycket lätta eller intellektuella jobb stämplas som "feminina", men de tyngsta, mest kompromisslösa jobben inte är nödvändigtvis manliga. De kan stämplas som smutsiga och oacceptabla genom att förknippas med invandrararbete (Willis 1991).

Det finns flera likheter mellan "the lads", arbetsklasspojkar, i Willis studie och flera av torghandlarna både vad gäller praktik och villkor. Men det finns också viktiga skillnader: de flesta av torghandlarna är de första i sin familj som migrerat. De är inte historiskt förankrade på samma sätt som "the lads" i samhällets strukturer, även om de snabbt blir varse "invandrarens" position. Men av samma skäl som Willis undrar efter att han påpekat; att det finns strukturella och ekonomiska faktorer betyder inte att folk oproblematiskt lyder dem, så ställer jag mig frågan vilken mening praktiken på Hötorget ges av torghandlarna.

Hötorget som arbetsplats

Hötorget är en arbetsplats för drygt sextio personer som mestadels säljer grönsaker, frukt och blommor. De män som jag fältarbetade med hade arbetat där mellan ett par månader upp till sex år. Manlig arbetskraft dominerade på Hötorget under det år jag fältarbetade. Därmed kom jag att delta i vad som kan kallas en manlig (arbets-) gemenskap. Vår överenskommelse var att jag fick samtala och göra observationer mot att jag i gengäld hjälpte till med handeln. Att tillhöra de folkliga klasserna som migrant och man i dagens Sverige innebär både att befinna sig i en utsatt position på arbetsmarknaden och att bekräfta den offentliga bilden av invandrarmannen. Främlingen är den som arbetar och tjänar andra (Kristeva 1992:31). Trots att det finns stor variation inom den statistiska kategorin invandrare så dominerar den offentliga bilden av den utbildade och fattiga invandraren (Brune 2004, Catomeris 2004).

Arbetet på torget är slitsamt. Parallellerna till det Anders Björklund beskriver som tillfällighetsarbetarna i Göteborgs hamn i slutet av 1970-talet är flera. Torg-handeln liknar det Björklund kallar skitjobb, med hårt och intensivt arbete och med en längre tids ledighet (Björklund 1984:115). Tidiga mornar och sena kvällar, sex dagar i veckan sätter sina spår i kropp och huvud. Det är många kollektiva gåspningar i kaféet innan dagens arbete sätter igång runt klockan sex på morgonen. De som är delägare i ett stånd har också arbetat längst tid på torget. De övriga medarbetarna finns där oftast en kortare tid, allt från några månader till ett år. Arbete förmedlas via kontakter och många handlare har också arbetat på andra torg. Anställningsförhållandena varierar. En man berättar att det både förekommer svart och vit

lön men oavsett så är det låga inkomster. Det är få av våra samtal som handlar om torghandeln som en positiv plats eller ett arbete som man ser som sin framtid. Hötorget får snarare karaktären av en plats man är hänvisad till, i brist på andra alternativ. Trots det är stämningen god mellan emellan när väl handeln är igång och kunderna kommer mitt på dagen. Det är trots allt ett servicearbete där en glad min kan betyda några extra kronor i försäljning. Hötorgsarbetet kan därmed ses som en arena där Goffmans begrepp backstage och frontstage hjälper oss förstå detta paradoxala förhållande till arbetet (Goffman 1991). Vid tillfällen som inte kunderna ser, som i fikarummet, vid morgonsysslorna och på vägen hem är det trötthet, slitet, oro, låg inkomst, längtan efter fritid, familj, mörk framtidstro som dominerar. Utåt, under försäljning mitt i folkvimlet, är det glädje, pratsamhet, fräcka tillrop, skämt och skratt, möjlighet till att pruta och diskutera som visas upp. Torghandelns frontstage visar upp den exotiska mångfalden i positiva toner, medan fikarummets backstage tillvaro synliggör en misslyckad integration. Männens förmåga att växla ansiktsuttryck, tonläge och kroppshållning i dessa två, vitt skilda, miljöer är både fascinerande och skrämmande. De glada tillropen och bekymmerslösa ansiktena förändras på några sekunder till frustration och hopplöshet när ryggen vänts från handelns brus och stegen riktas mot fikarummets inre.

Möten på torget

Även om arbetet på torget är slitsamt, med tidiga morgnar och långa arbetsdagar, präglas möten med kunder och relationer mellan arbetskollegor av glädje och skratt. Stämningen och aktiviteten på torget är livfull med hög ljudnivå strax innan stäng-

ningsdags. Handlarna rear ut sina varor och kunder försöker pruta så mycket som möjligt. Mitt på dagen vid lunchtid och på lördagar då mycket folk rör sig över torget är stämningen också hög. Även handlarnas ageranden håller ett högt tempo, deras sätt att röra sig snabbt mellan varor, betjäna flera kunder samtidigt och dessutom locka till sig nya. Den första tiden känner jag mig stressad av tempot, rädd att göra misstag och samtidigt imponerad av handlarnas förmåga att göra flera saker samtidigt i så hög fart. Efter hand blir mönstret i försäljningen tydligare och nyanserna kring vad som sker på torget klarare. Hakan och hans kollegor agerar till exempel på olika vis beroende på vilka kunder de betjänar. Deras agerande skapar i mina ögon olika kundkategorier: stamkunder, pensionärer, kvinnor, män och bekanta. Relationer till stamkunder präglas av respekt, förtroende och professionalitet. Samtalen med stamkunder bygger på personliga relationer – handlarna visar att de vet vad kunderna brukar vilja ha, pris diskuteras utifrån kvalitet och handlarna bemödar sig extra för att leta fram de allra bästa varorna.

Bekanta till handlarna som besöker torget kan vara både män och kvinnor. Hakan brukar få besök av en man som han ibland går iväg och fikar med. Okända män som besöker torget bemöts ofta med nonchalans, eller åtminstone utan större engagemang. De verkar vara de mest ointressanta kunderna. Ibland händer det dock att välklädda män, i kostym, slips och med portfölj, lockas med: "Hej, chefen! Vad vill du ha idag?" När det kommer par i sällskap till Hötorget och ser på frukt och grönsaker tilltalas oftast kvinnan i sällskapet. Män som kunder tycks inte ge handlarna någon större energi. Tvärtom är det med kvinnor. Kvinnor skapar energi på torget. Det är också kvinnor som handlar mest varor. Det

är den offentlighet som handlarna möter till vardags, kvinnor som handlar. Men om kvinnorna handlar mer än andra grupper just därför att de blir tilltalade eller om de faktiskt har större intresse av att köpa frukt och grönsaker än män vill jag låta vara osagt.

Respekt med ett leende

Sent på eftermiddagen är det mycket människor i rörelse över torget. Handlarna försöker locka till sig kunder för att bli av med frukt och grönsaker som annars riskerar att bli förstörda och måste slängas. Situationen är känd för många av kunderna, de vet att man kan få billigare varor strax innan stängningsdags. Hakans inkomst är beroende av vad han och hans kollegor kan sälja. "Hej Kerstin, vad vill du ha?" ropar han till en äldre kvinna i beige kappa som står och tittar på lök. Handlarna brukar ropa "Kerstin" till kvinnor som de uppfattar som "pensionärer" eller "äldre damer", berättar de. Varför de valt just det namnet förklaras aldrig. Kvinnan i den beige kappan tittar upp och ler mot Hakan. Han plockar ihop lök, äpplen och två dillkvistar till henne. Han väger varje påse för sig och lägger sedan allt i en större påse. Han säger till henne att det kostar fyrtiotre kronor. Kvinnan tar upp två sedlar och letar vidare efter mynt. "Jag har inget mer", säger hon. Kanske tänker hon, liksom jag, att det brukar gå att pruta lite, speciellt så här dags på dagen. "Åh jo, du har, Kerstin", svarar Hakan. Han får henne att titta i plånbocken igen. Sedan ändrar han sig: "Okej, du får rabatt – tre kronor. För dina vackra ögons skull". Kvinnan tittar upp, ler och kisar med ögon. Sedan svarar hon: "Det där säger du bara". Hakan och kvinnan skrattar.

I kommunikationen mellan handlarna och de äldre kvinnliga kunderna är kön i högsta grad närvarande. Männens sätt att

Vem är torghandlaren i Stockholm? Här säljer artikkelförfattaren jordgubbar. Foto: Jesper Fundberg

flirta synliggör kunderna som kvinnor. Detta är intressant i detta sammanhang när det handlar om äldre kvinnor som annars sällan sexualiseras utan snarare infantiliseras. Hakan spelar upp den stereotypa bilden av Mannen från Södern, den charmerande som vågar uttrycka känslor och ge komplimanger.

Att flirta med den andre

Många samtal med Hakan handlar om just kvinnor. Vid ett tillfälle frågar jag honom om vad han tycker om att jobba på torget.

H: Det är okej. Fast jobbigt, mycket trött...

J: Vad är det som är jobbigast?

H: Att alltid jobba. Upp tidigt. Jag är alltid trött.

J: Jag fattar. Det syns ibland. Hur orkar du?

H: Man måste ha kul också. Du vet, man snackar här... med tjejer, ropar lite. Man måste ha kul. Annars orkar man inte.

Kommunikationen med kvinnor på torget präglas av olika sorters flirtande. Det är ju inte alltid som handlarnas praktik uppfattas så positivt av kvinnorna, märker jag. Jag frågar några av handlarna om vad flirtandet betyder och svaren är så gott som samstämmiga: det gör arbetsdagen uthärdlig och är roligt. Ur fältdagboken:

Jag ser henne på långt håll. Precis som Ali, Hakan och Qusay också ser henne. Klockan är strax efter nio på morgonen så det är inte mycket folk i rörelse på Torget ännu. Det är kanske därför hon syns extra tydligt. Hon har blont långt hår, ljusblå jeans, svart skinnjacka och en liten handväska. Jag gissar att hon är drygt tjugo år. Alla handlarna som befinner sig på min sida av torget ser mot henne. Ali förbereder sig med att skära upp en bit melon, Hakan tar fram en liten klase vindruvor, Qusay börjar ropa eftersom han är den första som hon kommer att passera.

"Gomorrön, tjejen! Vad kan jag hjälpa dig med?"

"Extra pris för alla snygga tjejer". Ali ber henne ta en melonbit.

Hon tittar bara snabbt emot honom och fortsätter att vandra. Blicken hos handlarna följer efter henne. När hon är i höjd med mitt och Alis stånd ropar han:

"073- ..."och så fortsätter han rabbla sitt mobilnummer.

"Du, tjejen! Du tappade något!"

Hon stannar.

"Dina druvor", ler Hakan och håller upp en klase. "Jag bjuder"

Hon skrattar till och går emot honom. Hon tar druvorna. Hakan håller handen vid munnen och teaterviskar till henne att hon ska få specialpris för att hon är en så vacker kvinna.

"Vad får jag då?", frågar hon.

Hakan säljer fyra äpplen, ett kvart kilo druvor och två bananer till henne. När hon går därifrån ler Hakan stort mot de andra. Han lyckades få henne att välja just honom och dessutom sälja varor. Just då kommer Mehmet inspringande där jag och Hakan står. Han ser den unga kvinnan som är på väg från Torget. Han "gnägar" (låter som en häst) och skrattar högt efteråt. De andra handlarna runt omkring hör honom och skrattar de också.

Den unga kvinnan har just passerat en rad män som på olika sätt försökt skapa kontakt: genom charm, bjuda på något, säga något uppskattande till henne, vara fräcka och även spela upp en rå sexualitet. På frågan om varför det blir så får jag samma svar som Hakan var inne på när han berättade om att uthärda den långa och monotona arbetsdagen: det är roligt.

"Man måste ha kul när man jobbar", säger Hakan. "Det är långtråkigt att stå här

hela dagen annars." Det är inte svårt att förstå honom. Jag känner hur ambivalenta känslor rör i mig. Samtidigt som det utspelas ett manligt "spel", ett uttryck för mäns överordning och självpåtagen rätt att kommentera kvinnor, så känner jag förståelse för att handlarna ser det som ett sätt att ha kul – att uthärda en i övrigt ganska trist tillvaro. Dessutom skrattade också jag åt Mehmet måste jag erkänna. Tiden på torget gör mig också uppmärksam på att de bitvis fräcka ropen till passerande kvinnor också, eller till och med främst, är riktade mot kollegorna: en slags manlig tävlan om vem som kan och törs vara fräckast. På det viset har kommentarer till kvinnor en betydelsefull intern mening: man visar upp sig inför varandra, vem som vågar vad och så vidare. Under min tid på torget märker jag också hur min närvaro ibland är föremål för just denna manliga tävlan i fräckhet. Kanske är det just den "vita" maskuliniteten som utmanas. Även om handlarna säljan uttrycker det rakt ut så förstår jag under mitt fältarbete att deras föreställningar om "vit" maskulinitet rör sig kring jämställdhet, tystnad, fysisk vekhet, försiktighet och god ekonomi.

Erotisk frånvaro och närvaro

Migrationsprocesser gör något med mäniskor. De tvingas ofta reflektera över tidigare självklarheter och möta nya perspektiv. Detta gäller inte minst synen på kön. Den muntliga och kroppsliga praktiken på torget rymmer många aspekter som därför måste förstås långt utanför själva torget. En del av detta förstår jag i samtal med Hakan en eftermiddag:

J: Vad ska du göra på söndag?

H: Hjälpa min farbror. Han har en båt som vi måste ta upp.

Hakan suckar.

J: Vad skulle du vilja göra?
 H: Vara i Antalaya (semesterort i södra Turkiet, min anm.)
 J: Bada? Mmm...vore skönt.
 H: Och kolla...
 Hakan skrattar till. Han visar rörelser med händerna. Jag förstår att han menar kvinnor.
 J: Men vad skulle din fru säga? Du kollar ju här också...
 H: Jag gör henne glad när jag är där. Men ska jag vara *här* hela året utan att vara man? Jag kollar. Man kollar. Du kollar. Du har också en fru.
 Sedan skrattar Hakan igen.
 J: Jo, det är sant.
 H: Och Jesper, f-n svenska män kan inte snacka med kvinnor. Vad gör dom? Man märker att dom inte är vana, tjejerna. Jo, en del. Men det är kul.

Samtalen med Hakan är korta, men täta. På några få minuter talar han om sin syn på manlighet och kvinnlighet, relation till sin fru, att vara migrant och att flirta. Dessutom för han in mig i samtalet på ett avväpnande sätt. Men Hakans kommentar om att "vara man" kan ses i ljuset av hur etnicitet, kön och sexualitet samverkar, eller kanske snarare motverkar varandra. Många av de kunder, främst de kvinnliga, som jag hör uttrycka sig uppskattande kring Hötorgets energi och livfullhet klär detta i termer av kultur/etnicitet: "Så trevligt med er invandrare!" och "Som att handla i utlandet, påminner mig om Turkiet eller Marocko" eller "Mycket roligare att handla här, svenskar är så tysta, men de här pojkarna från Mellanöstern konverserar alltid". Mehmet, Ali, Hakan och de övriga ses, som jag förstår i all välmening, som trevliga "invandrare". Ett av exemplen handlar dessutom om infantilisering av dem: "pojkarna". Hakan vill bli sedd som

man, men blir sedd som invandrare och/eller barn. Hans svar på detta bemötande är att han själv ofta sexualiserar situationerna på torget, vilket ofta bara förstärker stereotypen av den erotiskt besatta invandarmannen. Jag ser det som att handlarnas avsikter är att ta makten över situationen på torget och definiera sig som män genom att använda ett sexualiserat språk – men effekterna blir att de etnifieras och exotiserar av kunderna.

Exotiska mörka ögon och ljusa lockar

Jag frågar några av handlarna om Hötorget är annorlunda än andra torg. Så är det, menar de. Hötorget har mer liv och rörelse. Man kan skoja och prata mer här. Handlarnas rop och skratt hörs en bra bit bort från själva stånden. Vissa dagar ser jag människor jag uppfattar som turister som står en bit bort och betraktar handeln. Ägaren till ett av stånden menar att det finns de som ser Hötorget som en cirkus:

-Javisst, de står runt omkring här. Kollar. Men ibland tycker jag att det är för mycket. Jag har sagt åt dem (hans anställda torghandlare) att inte ropa så mycket.

Jesper: För att...?

-Skrämmer folk. Och okoncentrerade. Man säljer mer om man inte skojar så mycket. Men ibland är det roligt att höra, tycker även jag.

Hans ambivalenta hållning till Hötorget som underhållningsscen märks också bland kunderna. Ur fältdagboken:

Lunchrusningen närmar sig. Det är många som är på väg till eller över torget. Två kvinnor i trettioårs ålder går mot Hakan. Han skär av två bitar från en melon. Han sätter en av bitarna på

knivspetsen. "Varsågod, Madame!"
Hon går fram och tar melonbiten.
Hakan räcker fram en bit till den andra kvinnan. "Lika söt som du, eller hur?"
De båda kvinnorna skrattar. "Så säger du väl till alla?", svarar en av dem.
"Nej, bara till vackra kvinnor." Hakan frågar om de vill köpa en melon. De båda kvinnorna ser på varandra och ler.
"För din charms skull då!" säger en av dem. "Får vi extrapris?"
"Extra, extra". Handla idag, betala imorgon", svarar Hakan.

Många av kunderna blir charmade av handlarnas rop och deras sätt att locka till sig uppmärksamhet. Hakan menar att ropen är speciella för Hötorget. Han menar att det har att göra med konkurrensen, man måste utmärka sig bland så många. Vidare berättar han att det blir en speciell stämning av att torget ligger centralt i Stockholm, är välkänt och att mycket folk passerar där varje dag. Men han menar också att det inte alltid är så bra med rop och kommentarer för att det finns kunder som reagerar olika.

Hakan berättar senare att det ibland kommer unga kvinnor som brukar prata med handlarna. Efter ett par månader känner jag också igen några som återkommer till torget. Samtalen kan handla om vardagliga saker som vad som hänt sedan de sågs senast, men lika ofta är sex ett bärande tema i konversationerna. Det är möjligt att se de unga kvinnorna och de manliga handlarna som varandras exotiska motpoler – de lockas av varandra, av den andre. Den fräcka tonen, ofta genomsyrad av en sexualiserad stämning, kan både locka till fniss, skratt men också till motstånd och fräcka svar utan att vilja föra samtalet vidare. Ur fältdagboken:

Plötsligt hör jag Mehmet ropa:
"Kolla gurkorna, tjejer". "Ni får två för priset av ett!" Han skrattar. Ali och Hakan skrattar.
En av de unga kvinnorna vänder på huvudet strax efter att hon passerat Mehmet. Hon svarar med hög röst:
"Om du slutar kolla på mitt arsel kanske du skulle sälja bättre!"
Mehmet skrattar ännu högre. "Det är kul när man får svar", säger han.

Ett sätt att reagera är att ropa tillbaka som de unga kvinnorna gjorde. Ett annat sätt att agera är att stå och, som jag uppfattar det, beundra handlarna. Ytterligare ett sätt att reagera är att nonchalera, titta bort eller se rakt fram. Ibland syns irritationen i blicken hos de kvinnor som passerar torget. Handlarnas sätt att agera och kommentera gör att de skapar en viss form av kontroll över torget, trots det kaos och myller av liv som finns där. Handlarna gör torget till sin scen och till sin arena, sett ur ett genusperspektiv. Samtidigt blir männen objektifierade; andra ser på, bedömer och kommenterar dem.

Kontrasternas attraktion

Den offentliga miljön, torget, ramar in mötena. Hötorget kan ses som en scen där ett drama spelas upp. Möten mellan handlare och kunder ser jag som tillfällen där kön och etnicitet uttrycks och förhandlas. Männen använder olika strategier, *respekt med ett leende, sexualisering, charm, exotisering* för att kommunicera med de kvinnliga kunderna. Bemötandet från kvinnorna ser olika ut vid olika tillfällen. Där blandas avståndstagande med uppskattning och omvänd exotisering. Det är många gånger, som jag uppfattar det, den stereotypa kategorin "mörka invandrarmannen" respektive "blonda (svenska?) kvinnan" spelas upp av

de inblandade aktörerna. Inramningen, den offentliga arenan, bidrar kanske till de tydliga och ibland stereotypa uttrycken just för att fler kan höra och se vad som sker i mötena mellan handlare och kunder. Det finns en publik av andra handlare och kunder och förbipasserande, samt en forskare, som kan bedöma, beundra eller besväras av mötena.

Men det är inte enbart inför varandra eller andra, handlarna och kunderna, som dramat spelas upp. Den offentliga miljön gör att också förbipasserande kan bidra. Det är möjligt för majoriteten att beskåda den så kallade invandramannen mitt i centrum av staden, utan att åka till någon förort. Och han kan, å andra sidan, just spela rollen som invandrare i sättet att charma, flirta och visa upp en exotisk, ibland även för majoritetsbefolkningen skrämmande, syn på kön och sexualitet. Han väcker känslor hos majoriteten och ofta mycket olika känslor. Kanske kan man se paralleller till det som Stuart Hall skriver om dubbla roller bland unga i Londons södra förorter: Precis som maskulinitet alltid konstruerar femininitet som dubbel – både Madonna och Hora – så skapar rasism svart maskulinitet: som den ädle vilden och våldsamma hämnaren. Svarta ses ibland av vita ungdomar som innovatörer av prestigefylld stil och karaktäriseras i nästa mening som oönskade, farliga och aggressiva (Hall 1997:28). Under tiden på torget märker jag hur passerande och handlande kvinnor å ena sidan charmeras av handlarna för deras energi, öppenhet och lekfullhet, och å andra sidan visar obehag och ilska vid ovälkomna kommentarer och försök till kontakt. De ses antingen som förförande eller förskräckliga.

I media visas också dessa olika bilder av handlarna. Reportage om var man kan hitta de trevligaste försäljarna, billigaste grönsakerna och bästa stämningen varvas med uppslag

om hur polisen ska göra razzia för att förhindra svartarbete och i förlängningen också göra något åt de provocerande rop som riktas mot kvinnor som passerar torget. Dessa reportage ska också sättas in i ett vidare sammanhang där texter och bilder av invandramannen oftast blir stereotyp, han blir exotisk, erotisk, charmig, kulturellt determinerad, traditionell, våldsam, känslofylld och så vidare. Han är sällan enbart man, utan nästan alltid *invandraman* – svart maskulinitet. I skärningspunkten mellan kön och etnicitet är det tydligt hur maktordningar både används av och utsätter människor i stort sett samma ögonblick. I dramat på torget använder han sin manliga blick för att objektivisera och stereotypisera kvinnor. Samtidigt bidrar han till sin egen marginalisering: den stereotypen han spelar upp bekräftar relationer mellan majoritet och minoritet. De tillfälliga vinsterna i form av skratt, blickar och kommentarer gentemot kvinnliga kunder på torget bidrar till långsiktiga förluster. Detta drama kan jämföras med det som Paul Willis beskriver bland den brittiska manliga arbetarklassen i skolan. Pojkarna visar upp en fräck, rå och ”överlägsen” stil, attityd och jargong i möten med lärarinnorna. De lockar fram skratt och viss beundran från klasskamrater samtidigt som de vuxna förfasas. De bekräftar och bekräftas i sin position – även långt efter att de slutat skolan och söker sig in på arbetsmarknaden. Arbetarklassens barn ”söker” sig på det viset till arbetarklassens arbete (Willis 1991). På liknande sätt kan torghandlarnas tillfälliga vinster i form av skratt, rop, kommentarer – makten över torget – också ses som långsiktiga förluster: de marginaliseras som invandrare. Deras egna kommentarer till kvinnor befäster de fördomar som finns om dem som kategorin invandramän. När männens egna skratt tystnar tar det omgivande svenska samhällets avståndstagande vid.

"Extra söta – som du madame!" Foto: Jesper Fundberg

Vita och svarta positioner

Detta mönster i relationer mellan kön kan jämföras med då andra kategorier av män spelar upp liknande dramer, men där konsekvenserna ser annorlunda ut. Jag lär mig visserligen den särskilda jargongen på torget och blir med tiden allt mer säker på när och hur man kan ropa och kommentera. Men det är ju inte så att den manliga sexistiska jargong jag omsluts av på torget är obekant och ny. Jag känner mycket väl igen den från olika personalrum och i idrottsmiljöer (Fundberg 2003). Den stora skillnaden är snarare graden av offentlighet som den framförs i. Torget är en scen där många hör vad som sägs, medan mäns chauvinism i personalrum i den akademiska världen eller idrottens omklädningsrum sker i slutna miljöer. Dessutom tolkas ofta torghandlarnas praktik som om den vore en del av deras livsstil och grundläggande sätt att se på kön, medan liknande praktik hos män i den svenska medel-

klassen förklaras som "sociala ventiler" av mer tillfällig natur. Det är rimligt att förstå dessa olika tolkningar utifrån de olika positioner som män har utanför situationen för den beskrivna praktiken. Vilka positioner har man utanför torget respektive universitet och omklädningsrummet? Det tycks som om det viktiga är *vem* som säger *vad*, men också *var* och *när*.

Makt och rum

Det spel/drama som utspelas på torget i möten mellan handlare och kunder kan också jämföras med de samtal som pågår männen emellan på frukost- och lunchrasterna. Ur fältdagboken:

Klockan är strax före klockan sex på morgonen. Jag sitter med handlarna i kaféet där de brukar samlas innan dagens arbete sätter igång. Ali läser en tidning,

Metro, Qusay samtalar med Hakan. Jag sitter mitt emot Ali. I kaféet sitter också ett tiotal andra handlare som jag känner igen, men som jag inte samtalat med så ofta. Ali berättar om en jordbävning i Nordafrika. Den har ägt rum inte långt från den plats där hans föräldrar bor. Han läser vidare och visar mig en annons från ICA på billiga bananer. Vi samtalar om bekymret med att hålla rätt pris och konkurrera med stora affärskedjor.

Hakan ropar till mig:

Såg du fotbollen igår?

Jag svarar att jag gjorde det. Qusay blandar sig i samtalet vi för rakt över lokalen huruvida rätt lag vann, vem som var bäst på planen och så vidare. Intresse för fotboll tycks finnas bland fler handlare som också ger sin syn på gårdagens TV-sända match. Två män gäspar. Många av samtalen är på turkiska och stämningen är lågmäld. Vi hejar på dem som kommer in i kaféet. Kontrasten mot den höga ljudnivån, de snabba rörelserna och fräcka kommentarerna ute på torget är påtaglig.

Kontrasterna mellan de olika situationerna, på torget i jämförelse med lunchrummet, bland handlarna tydliggör det etnografiska fältarbetets styrka och nödvändigheten av att sätta in saker och fenomen i sitt sammanhang. Oavsett om praktikerna på torget ses som manlighetstest, maktomkastning, marknadsföring, möjlighet till kontakt, tidsfördriv eller allt på en och samma gång så berättar den om gränser. Det handlar om att befinna sig i olika positioner: som handlare, som kund, som svensk, som invandrare, som exotisk och så vidare. Etnicitet, klass, genus vävs in i olika situationer och skapar en komplex väv av ordningar. Ur fältdagboken:

Hakan viker upp ärmarna på sin vita skjorta. Bakom de svarta solglasögonen riktas hans blick mot torget, anar jag. Två unga kvinnor närmar sig. Hakan tar två jordgubbar och håller fram dem och säger sedan:

Varsågoda. Lika söta som ni!

De unga kvinnorna tar varsin jordgubbe. Är de svenska? Frågar en av dem. Hakan svarar: Italienska. Invandrare. Som jag.

Kvinnorna skrattar.

Ni får bra pris. Hakan lutar sig mot en av dem och säger: Två liter för fyrtio. Annars femtio. Ska jag bära hem dem till dig?

Ja, gör du det? Jag ska komma hit ofta i så fall. Vilken service! Väninnan ser ut att tycka situationen är pinsam. Hon är på väg därifrån. Då säger Hakan:

Vad vill du ha? Min vän kan hjälpa dig. Han är svensk om du tycker det är bättre. Hakan pekar mot mig.

Klarar mig, svarar hon. Kom Anna! Nu går vi!

Anna dröjer kvar. Hon ser på Hakan och frågar: Jobbar du hela dagen?

Varje dag. Hela året. Måndag till lördag. Från sex till sex. Hakan slår ut med armarna. Var bor du?

I Vasastan. Men min kille skulle nog bli galen om jag kom hem med dig som fruktbud. Den unga kvinnan skrattar igen. Men det var goda jordgubbar. Tack! Hon vänder sig om och småspringer efter sin väninna som redan hunnit trettio meter bort. Hakan tittar på mig. Jag har svårt att se hans reaktion bakom solglasen.

En av de ingångar som postkoloniala teorier problematiserar är sexualitet, sexualiseringen och erotisering av den Andre. Bell Hooks problematiserar hur föreställningar

om olikheter sätts i relation till könsumgä-
 nge och hur detta kan förstås som ”nya”
 uttryck för kolonialism och rasism. hooks
 analyserar intimitet och könsumgä-
 nge över ras-, etnicitets och sexualitetsgränser som
 tillfällen där den Andres kropp ses som en
 alternativ spelplats där den dominerande
 hävdar sin makt i intima relationer med
 den Andre (hooks 1992:164). Hon menar
 vidare att den särskilda erotiska laddning
 som finns i detta gränsöverskridande hand-
 lar om att söka förändring inom sig själv
 genom njutning med/hos den Andre
 (hooks 1992:166). Närmandet till den
 Andre blir förknippat med både något far-
 ligt, som man ska övervinna och därmed
 markera dominans över, och samtidigt åtrå-
 värt (hooks 1992:175). I den postkoloniala
 forskningen är det ”den vites” blick och
 dominans som problematiseras (Dyer
 1997). I den feministisk orienterade forsk-
 ningen är det den ”manliga blicken” som
 ses som maktuttryck. På torget är det möj-
 ligt att tolka praktikerna som såväl ”vita”
 som ”svarta”, ”manliga” och kvinnliga”.

Männen som arbetar på torget använder
 och hanterar många aspekter som har att
 göra med deras liv, livssituation, bemötande
 och framtidsvisioner. Här spelar bland
 annat etnicitet och kultur, klass, ålder, civil-
 stånd, livsstil och personlighet in. I mötena
 på torget med kvinnliga kunder tonas etnisk
 och kulturell annorlundahet ofta upp. Det
 exotiska och annorlunda kan ses som en
 ömsesidig strategi där skillnad betonas.
 Denna strategi ger upphov till många olika
 reaktioner hos männen och kvinnorna.
 Förtjusning och uppskattning bland kvin-
 nor blandas med fördömande och avsky.
 Försäljningen på torget ingår också i flera
 sammanhang som handlar om maktrelatio-
 ner i olika rum. Torget framstår vid första
 ögonblicket som en plats där männen har
 tolkningsföreträde, det är deras kommenta-

rer och gester som syns och hörs mest.
 Männen gör torget till sin scen. Samtidigt
 ingår torget i ett större sammanhang där
 männen befinner sig i en marginaliserad
 situation när de betraktas som ”invandrar-
 (män)” utan utbildning och med tivelaktig
 syn på kvinnor och sexualitet. Den parado-
 xala situationen blir att de (kortsiktiga?)
 vinsterna i att kunna skratta åt och efter de
 kvinnliga kunderna ger långsiktiga förluster
 i ökad marginalisering och segregation för
 männen. Handlarna bekräftar stereotypier-
 na om sig själva och handeln på torget lever
 vidare. Det lilla sammanhanget är mötena
 på torget, det offentliga rummet, där ord,
 uttryck, blickar och gester förmedlar, utma-
 nar och förstärker uppfattningar om etni-
 citet och genus. Det stora sammanhanget är
 rasism, segregation och könsmaktordning
 där torghandlarnas maskulinitet ofta ses
 som det traditionella, förtryckande och kul-
 turbundna men även omfattar det exotiska,
 och kundernas femininitet som ofta ses som
 det jämställda, individuella, sexuellt liberala
 men även det utsatta och utmanande.

Torghandlaren i Stockholm?

Mina första möten med handlarna på torget
 präglades av osäkerhet från min sida och
 misstänksamhet från några av handlarna.
 Samtidigt upplevde jag att det fanns en
 ömsesidig nyfikenhet. I första samtalen med
 Ali berättade han att det inte förekom fusk
 med vare sig priser eller löner, utan att jag
 ens varit i närheten av sådana frågor. Jag tol-
 kar det som ett svar på den ”tunga diskurs”
 som omger till exempel migranter i Sverige
 och som etnologen Oscar Pripp diskuterar
 utifrån ett fältarbete bland assyriska/syrian-
 ska småföretagare (Pripp 2001). Mötena
 den första tiden präglades vid flera tillfällen
 av att både jag och handlarna i första hand
 var representanter. De blev ”invandrare”,

”invandarmän” och ”invandrarföretagare”. Jag uppfattades kanske som ”svensk”, ”akademiker” och ”myndighetsperson/kontrollant”. Jag tror ingen av oss ville spela dessa roller. Ändå hamnade vi ofta där. På grund av risken för att uppfattas som ekonomisk kontrollant vågade jag i början inte fråga om vad man tjänar på att arbeta på torget.

På liknande sätt har frågor på akademiska seminarier och andra samtal om forskningsprojektet varit eko av den offentliga debatten om migranter i Sverige. ”Har du frågat om detta med kriminalitet? Man vet ju hur det fuskas med skatt och löner!”, frågar och påstår en kvinna på ett forskarseminarium öppet för allmänheten. ”Du frågar väl om de slår sina fruar?”, säger en professor på ett annat seminarium. Min studie om Hötorget kom många gånger att förknippas med kriminalitet och våld utifrån. Kanske är det inte så märkligt då bilden av invandarmannen i media, projektrapporter och offentliga debatter fokuserar

våld och kriminalitet. Den nyfikna frågan från omgivningen om huruvida mitt projekt handlar om ”hedersmord” när jag nämner ”män och migration” är varken ovanlig eller förvånande mot denna bakgrund. Detta var jag och handlarna medvetna om, därav min osäkerhet och deras misstänksamhet. Sätten att exkludera och reducera kategorier av människor i samhället kan ta sig både ekonomiska, sociala och kulturella uttryck.

Men etnografiskt fältarbete har ofta tiden för sig. Ju oftare jag var på torget och ju fler samtal som utvecklades desto mer tonades de stereotypa bilderna och utsagorna om kategorier och grupper ner till förmån för olika individuella erfarenheter, reflektioner och vardagliga händelser. Jag arbetade på torget, sålde frukt och grönsaker, samtalade med kunder och arbetskollegor och kom så småningom att dela allt fler erfarenheter med handlarna. Misstänksamheten byttes mot fräcka skämt, intima frå-

gor och uppmaningar. Manlig gemenskap skapas ofta med sexualiserad humor och fysisk prövning (jmf Fundberg 2003). Men samtalen kom också att handla om hur slit-samt arbetet på torget var, framtidsdrömmar, funderingar om familj, barn och vad man ska göra på sin fritid. Så skapas också manlig gemenskap. Senare på dagen under en lunchrast utspelar sig följande i kaféet:

Hakan och Ali kommer in. Jag sitter och skriver i min fältdagbok. Oset från köket låter oss ana att det är lammgryta som serveras idag.

Hur går det? frågar jag Ali och Hakan. Med affärerna? Ali ler och skakar på axlarna. Som vanligt. Folk är snålare och snålare. Dom kommer snart bara för att höras oss skoja.

Hakan, som redan satt sig, fortsätter:

Du kan ta över Jesper. Jag har ju lärt dig. Du kan sälja. Du ser nästan ut som en kurd också.

Ali skrattar och fyller på:

Ja, som en kurd. Tänk om de visste att du var svensk.

Männen tillskriver både mig och de kvinnliga kunderna olika egenskaper som knyts till etnicitet och kultur. Vad ryms i männens föreställningar om svenskhet? Är det att jag vågar ropa till kunder? Gestikulerar och berättar fräcka historier? Men dessa etniska stereotyper tycks också vara möjliga att överskrida och förändra, enligt Hakan och Ali. Åtminstone menar de att jag skulle kunna "spela" kurd och torghandlare. Till och med spela så pass bra att kunderna skulle tro på det. Ropen på torget i kontrast till samtalen i kaféet gör mig uppmärksam på hur olika situationer ramar in olika ageranden. Dessa olika ageranden kan ses som olika former, eller snarare framträdanden, av maskuliniteter. Det charmiga, fräcka eller

chauvinistiska framträdandet på torget bryts, och byts, mot det allvarsamma, tungsinta, fundersamma i kaféet. Det är samma män fast i olika situationer. Så vem är torghandlaren i Stockholm? Under sex månader var jag och Hakan det. Samtidigt som våra praktiker *på* torget var snarlika så såg våra villkor olika ut. Konsekvenserna av vår gemensamma praktik måste förstås i våra olika positioner utanför torget. Jag delade delvis Hakans perspektiv på det svenska där bakom varustånden. Men vad möter honom när arbetsdagen är slut eller den dag då hans kropp säger ifrån vad gäller det hårda jobb det innebar? Vilken position i samhället har Hakan då? Risker är stor, som jag ser det, att han fortsätter vara en förlorare då bilden av den obildade och högljudde mannen ur arbetarklassen, som invandrarmannen många gånger förknippas med, även i framtiden kommer att ses över axeln från den så kallade svenska, bildade, medelklassen. Reaktionerna från de senare är blandade: antingen är det "hårdhandskarna" som gäller med ökade polisinsatser, mot svarthandel och sexistiskt uppträdande på offentliga platser. Eller så kan han, invandrarmannen, kanske utbildas och utvecklas i mansgrupper eller genom "upplysningsprojekt" i förorten. Detta är något, bland mycket annat, som torghandlaren ser och erfar av det svenska samhället, där han står på den tillfälligt uppställda pallen.

Noter

1. Denna artikel är skriven inom ramen för projektet "Orienterna i Sverige – förhandlingar om religion, kön och sexualitet", institutionen för etnologi, religionshistoria och genusstudier vid Stockholms universitet. Projektet är finansierat av Riksbankens jubileumsfond, Dnr K2002-0395.
2. I Aftonbladet den 24/9 2003 finns en bland många artiklar om hur bokhandlaren Shah Mohammad reser runt i Europa och berättar om sin relation till Åsne Seierstad, hennes bok och

konsekvenserna av den för honom och hans familj. Rubriken är: "Åsne ljög om mig – för att bli känd".

Referenser

- Björklund, Anders 1984. *Hamnens arbetare. En etnologisk undersökning av stuve-riarbetet i Göteborg*. Nordiska museets förlag, Stockholm.
- Brune, Ylva 2004. *Nyheter från gränsen. Tre studier i journalistik om "invandrare", flyktingar och rasistiskt våld*. Institutionen för journalistik och mass-kommunikation, Göteborg.
- Dyer, Richard 1997. *White*. Routledge, London.
- Catomeris, Christian 2004. *Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna*. Ordfront, Stockholm.
- Fanon, Franz 1997. *Svart hud, vita masker*. Dadas, Göteborg.
- Fundberg, Jesper 2003. *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter*. Carlssons bokförlag, Stockholm.
- Goffman, Erving 1991. *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*. Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Hall, Stuart (ed.) 1997. *Representation. Cultural representations and signifying practices*. Sage, London.
- Hertzberg, Fredrik 2003. *Gränsbyråkrati och normativ svenskhet. Hur arbetsför-medlare förstår en etniskt segregerad arbetsmarknad*. Arbetslivsinstitutet, Stockholm.
- hooks, bell 1992. *Black looks. Race and representation*. South End Press, Boston.
- Kamali, Masoud (red.) 2006. *Den segregera-nde integrationen. Om social samman-hållning och dess hinder. Utredningen om makt, integration och strukturell diskri-minering, SOU 2006:73*. Fritze, Stockholm.
- Kristeva, Julia 1992. *Främlingar för oss själ-va*. Natur och kultur, Stockholm.
- Pripp, Oscar 2001. *Företagande i minoritet. Om etnicitet, strategier och resurser bland assyrier och syrianer i Södertälje*. Mångkulturellt centrum, Botkyrka.
- Seierstad, Åsne 2002. *Bokhandlaren i Kabul*. Månpocket/Norstedts förlag, Stockholm.
- Willis, Paul 1991. *Fostran till lönearbete*. Röda bokförlaget, Göteborg.